

LEGA

Tolminska občina leži v spodnjem delu Zgornjega Posočja, ki ga tvorita še občini Kobarid in Bovec. Z njima je bila do leta 1995 v skupni občini Tolmin, danes pa je to območje upravna enota Tolmin.

Občina meji na sosednjo republiko Italijo in občine Kobarid, Bohinj, Železniki, Cerčno, Idrija, Nova Gorica in Kanal. Pokrajinsko zajema območje Šentviške planote, dolino spodnje Idrijce, Baško dolino, dolino Tolminke s tolminsko-bohinjskimi gorami, Tolminsko kotlinico, tolminski del predalpskega hribovja ter severno obrobje Banjške planote in Trnovskega gozda.

V občino se lahko pride iz več smeri. Z vzhoda nas pripelje cesta po dolini Idrijce, ki se priključi cestni povezavi po Soški dolini med Novo Gorico in Bovecem. Edina železniška povezava poteka po dolini Bače, se dotakne Idrijske doline in nadaljuje po Soški dolini navzdol.

RELIEFNE IN GEOLOŠKE ZNAČILNOSTI

Najnižja točka 382,3 m velike občine je ob izlivu levega pritoka Vogršček v Sočo na višini okoli 150 m, najvišja točka pa je na vrhu Tolminskega Kuka na 2085 m.

Severno obrobje občine se naslanja na gorati venec tolminsko-bohinjskega dela Julijskih Alp. Jugovzhodna meja pa se naslanja na kraško preoblikovano površje Banjšic in Trnovske planote. Z Banjšicami in dolinsko brazdo, ki je nastala ob idrijsko-cerkniški prelomni coni, se zaključuje dinarska slemenitev (JV-SZ). Ta prehaja v vzporedniško alpsko smer (V-Z).

Geografska lega ob sotočju Tolminke in Idrijce, dveh največjih levih pritokov Soče v Zgornjem Posočju, omogoča, da ima celotno površje občine zelo razgiban relief. Poleg voda, zlasti hudourniške Soče, ki takoj za izlivom Idrijce spremeni svojo smer iz t.i. dinarske SZ-JV v SV-JZ, sta pri oblikovanju površja sodelovala tudi led in veter.

Na območju občine se stikajo rečni, ledeniški in kraški tipi reliefa.

Prvega, ki so ga oblikovale predvsem tekoče vode Idrijca, Bača in Trebušica s pritoki, zaznamo v umirjenem, hribovitem vzhodnem delu občine, zlasti v območju reke Bače, ki se v bližini Mosta na Soči kot levi pritok pridruži Idrijci, in na zahodu ter v pobočju Kambreškega in Kolovrata. Rečni relief je po večini sestavljen iz nepropustnih kamnin ter globoko in živahno razrezan po grapah in debreh. Doline so ozke in tesne, večinoma slabo naseljene, zlasti v Baški dolini in na območju Trebuše, ki je tudi najvzhodnejši del občine. V ta tip se zajedajo kraške oblike v apniški Banjški in Šentviški planoti.

Osrednji del občine tvori ledeniško preoblikovana Tolminska kotlina, ki sega vse do vršaja pri vasi Kamno. Sledi poledenitve, zlasti čelne morene, so zaznavne na vzhodnem delu kotlinice v vznožju Tolminskega Triglava in na živoskalnem apniškem pomolu pri Mostu na Soči. Soškemu ledeniku se je v tej kotlinici z vzhoda pridružil tudi ledenik iz doline Tolminke. Skupaj sta ustvarila značilni dolomitni osamelec sredi Tolminske kotlinice. Led je zapolnjeval tudi suho čiginjsko polje in mostarsko območje. Stik med njima je ustvaril znižan prehod, imenovan Poljance (Pilance). Ledeniški jezik se je pred nekaj deset tisoč leti postopoma umaknil. Reke so v ojezerjeno ledeniško kotanjo nanesele preperle ostanke

kamnin s sosednjih hribovitih in goratih pobočij. Tolminska kotlina je bila najprej zasuta z ledeniško glino, nato pa z rečno-ledeniškim prodrom. Najbolj intenzivno je pri zasipavanju vzhodnega dela Tolminske kotline sodelovala reka Tolminka, saj je skupaj z nanosi Godiče potisnila reko Sočo pod strma pobočja Bučenice. V te prodne nanose, spremenjene v brečo in konglomerat, je tudi vrezala svojo strugo in ustvarila dolino, ki zaznamuje vzhodni del kotline. Poleg tega največjega vršajnega nanosa, ki ga je ustvarila Tolminka, so v kotlinici še nekoliko manjši vršaj Godiče, ki daje osnovo obsežnemu poljubinskemu polju, zatolminski in najmlajši kamnški na zahodni strani kotline, ki ga je ustvarila reka Kamnica in njeni nekdanji pritoki.

Celotno ozemlje je zanimivo zaradi značilnih oblik na prehodu iz dinarskega preko osamljenega v alpski kras. Kraški pojavi so zlasti vezani na območje skrajnega severozahodnega dela dinarskega krasa z Banjško planoto (Banjšicami) in delom Trnovskega gozda. V občini je tudi ozek prehodni pas osamljenega krasa ob Idrijci, Bači in v okolici Tolmina ter del alpskega krasa na južnih obronkih tolminskih gora. V tem krasu se pojavljajo zlasti jame in brezna. Poleg najbolj znane Zadlaške (Dantejeve) jame (1140 m, -41 m) je še nekaj jam, ki pa niso turistično zanimive. Največ jam in brezen je na Banjšicah, na Trnovski planoti in v visokogorju tolminskih Julijskih Alp. Večinoma gre za suhe jame brez kapniškega okrasja. Največ teh kraških objektov je na višini med 500 m in 900 m oz. na višini Tolminskega Migovca (do 1881 m), v območju katerega so obsežni jamski sistemi (Sistem Mig 10.870 m, -970 m in Pološka jama 10.800 m, -704 m). V osamljenem krasu presenečajo zlasti mlade aktivne vodne jame, ki so jih ustvarili potoki večje erozijske moči ob prehodu iz nepropustnega sosedstva. V visokogorju so značilni kotlični in špranjaste votline, ki jih je oblikovala snežnica in zmrzal.

Dolinska brazda na stiku alpskega in dinarskega gorstva, ki se začne že pri Breginju, vstopi v tolminsko občino pri Kamnem in se vleče do doline Hotenje na vzhodu ter nadaljuje proti JV na območje idrijske občine. Nastanek te dolinske brazde je povezan s tektonskimi prelomi in kamninsko zgradbo, ki je tudi določala obliko površja. V večjem delu občine so prisotni apnenci in dolomiti iz obdobja triasa, jure in krede. Na posameznih delih sta prisotna tudi fliš in lapor. Na območju občine sta v geološki znanosti poznani zlasti značilni skladoviti kamnini baški dolomit (po Bači) in volčanski apnenec. Pestrejše nekarbonatno kamninsko zgradbo in kamnine iz starejših obdobij najdemo le na vzhodnem obrobju občine.

PODNEBJE

Tudi v podnebjju občine ni enotnosti – prevladujeta dva tipa. Za submediteransko podnebje, ki sega po dolini Soče navzgor približno do Tolmina in okolice, je značilno, da so povprečne januarske temperature pozitivne, julijske pa višje od 20°C. Največji delež od okoli 2300 mm padavin pade jeseni, drugi višek je na prehodu iz pomladi v poletje. Najmanj padavin je na prehodu iz zime v pomlad in v osrednjih poletnih mesecih.

Drugi tip podnebja, ki se uveljavlja zlasti v vzhodnem delu občine, je zmernocelinsko podnebje zahodne Slovenije, katerega glavna značilnost je, da so povprečne januarske temperature med 0 in -3°C, najvišje pa med 15 in 20°C; povprečne oktobrske temperature so višje od aprilskih, uveljavljen je submediteranski padavinski režim z letno količino padavin nad 2300 mm. Zlasti v drugi polovici leta je v Tolminski kotlinici prisotna temperaturna inverzija. Število dni s snežnimi padavinami je na Tolminskem okoli 15, snežna odeja pa traja povprečno okoli 28 dni. Prevladujoči vetrovi so severovzhodni, največ brezvetrja je v Tolminski kotlinici, največ vetra, usmerjanega po dolini, pa poznajo v dolini Idrijce.

PRST

Debelina in kvaliteta prsti je odvisna zlasti od reliefnih razmer, kamninske podlage in podnebja. Zaradi prevlade karbonatnih kamnin so na terasah in vršajnih nanosih razvite zlasti alkalne, rjave pokarbonatne prsti različne debeline. V pobočjih so razvite predvsem plitve prsti tipa rendzine s prevladujočim humoznim horizontom.

RASTJE

Večina pobočij je poraslih z gozdom. V njem prisotne drevesne združbe so odvisne od podnebnih razmer, nadmorske višine in izpostavljenosti pobočij proti soncu. Na prisojnih pobočjih so zlasti prisotni sestoji bukve, belega gabra in velikega jesena, na osojnih pobočjih pa prevladuje bukov gozd, ki ga v višjih predelih dopolnjujejo še smreka, gorski javor in ponekod tudi macesen.

VODOVJE

Tolminska je bogata z vodami. Glavna rečna žila je Soča, ki na področju Zgornjega Posočja sprejme največ pritokov ravno v Tolminski kotlini. V zgornjem toku ima kraško-dežno-snežni rečni režim. V tem delu pa vedno bolj prevladuje dežni režim. Pestre reliefne in tudi podnebne razmere se odlikavajo tudi v vodnih režimih levih soških pritokov Tolminke in Idrijce; slednji se malo pred izlivom pridružita še Bača in Trebušica. Če za Tolminko še lahko rečemo, da je najbolj snežna po svojem rečnem režimu, pa tega ne moremo trditi za Idrijco, ki krepki in preoblikuje odtočni režim Soče v smeri večje deževnosti. Zaradi teh razlik tudi odtočni količnik voda ni enoznačen, lahko pa rečemo, da imajo reke hudourniški značaj. Značilna so hitra in velika nihanja vodostaja in tudi občasne hude poplave.

POSELITEV

Gostota poselitve v regiji je s 30,6 prebivalcev/km² daleč pod slovenskim povprečjem, kar je glede na hribovitost in obmejno lego pokrajine tudi razumljivo. Območje je bilo poseljeno že v prazgodovini, o čemer pričajo izkopenine na območju Mosta na Soči in Tolmina. Po Soški dolini in dolini reke Bače je že v času svetolucijske halštatske kulture (800–300 pr.n.št.) vodila pot, ki je povezovala Posočje z Gorenjsko. To pot so izrabili tudi Rimljani in kasneje Langobardi. Od 10. stoletja dalje so območje poseljevali slovenski naseljenci, v 13. st. pa so pod Črno prst in dolino Bače naselili Tirolce iz Pusterske doline. Od 12. do 14. st. je potekalo tudi naseljevanje Idrijske doline. V 16. in 17. st. pa je na krčevine v hribovju potekal zadnji val naseljevanja.

NASELJA

V občini je 72 naselij. Glede na čas naselitve, poreklo naseljencev in naravne danosti so v regiji nastali različni tipi naselij. V predalpskem hribovju in na planotah prevladujejo razložena naselja, gručaste vasi in zaselki. Gručaste vasi najdemo ob vznožju prisojnih pobočij hribovja, ki se vzpenja nad dolinami Soče, Idrijce in Bače. Žal se naselitev v hribovju ne ohranja.

PREBIVALSTVO

Po zadnjem popisu leta 2002 je bilo v občini 12.197 prebivalcev, po zadnjih podatkih, objavljenih na podatkovnem portalu SI-Stat Statističnega urada Republike Slovenije (stanje po 30. 6. 2009) pa 11.702. Težišče poselitve je v največjih naseljih Soške in Baške doline. Poleg Tolmina, v katerem živi skoraj tretjina vseh prebivalcev občine, so večja naselja še Podbrdo, Volče, Most na Soči in Poljubinj. Zaradi oddaljenosti od zaposlitvenih centrov, obmejne lege, pogoste spremembe meja in vojaških spopadov na tem območju, neprimernih naravnih razmer ter opuščanja kmetijstva se prebivalstvo v večini naselij v občini zmanjšuje in postaja vedno starejše.

GOSPODARSTVO

Raba tal je bila prilagojena skromnemu kmetijstvu, zlasti živinoreji, za katero je več naravnih pogojev kot za poljedelstvo. Planinska paša je zlasti v tolminskem delu občine omogočila pridelovanje izvrstnega planinskega sira, po katerem je to območje znano. Edino možnost dodatnega zaslužka so nudili gozdovi, ki pa so bili večinoma izkrčeni in v tuji lasti, tako da je imel kmet od njih le malo. Posledica opuščanja kmetijstva je postopno zaraščanje travniških, pašniških in njivskih površin z gozdom.

Šibko kmetijsko gospodarstvo je prispevalo k temu, da je število prebivalcev v občini v zadnjem stoletju neprestano upadalo, čeprav se je tudi tu začela industrializacija. Vsi industrijski obrati so bili zgrajeni v obdobju po drugi svetovni vojni. Prevladuje elektro in lesna industrija, gradbeništvo in razne obrti. V zadnjih desetletjih pa se vlaga velike napore v razvoj turizma.

AVTOR:

Lipušček Radovan